

Sygn. akt: I ACa 95/13

I ACz 111/13

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 12 czerwca 2013 r.

Sąd Apelacyjny w Łodzi I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący:	SSA Hanna Rojewska
Sędziowie:	SSA Wiesława Kuberska SSO del. Joanna Walentkiewicz - Witkowska (spr.)
Protokolant:	st. sekr. sądowy Julita Postolska

po rozpoznaniu w dniu 12 czerwca 2013 r. w Łodzi

na rozprawie

sprawy z powództwa **B. T., A. T., K. T., P. T. (1) i J. T.**

przeciwko **Towarzystwu (...) Spółce Akcyjnej z siedzibą w W., następcy prawnemu (...) Spółce Akcyjnej z siedzibą w W.**

o zadośćuczynienie i odszkodowanie

na skutek apelacji obu stron

od wyroku Sądu Okręgowego w Piotrkowie Trybunalskim

z dnia 20 września 2012 r. sygn. akt I C 99/12

oraz zażalenia powodów na postanowienie Sądu Okręgowego w Piotrkowie Trybunalskim z dnia 3 grudnia 2012 r. sygn. akt I C 99/12

1. **oddala obie apelacje;**
2. **oddala zażalenie;**
3. **znosi wzajemnie między stronami koszty postępowania odwoławczego.**

Sygn. akt I ACa 95/13

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 20 września 2012 r., wydanym w sprawie oznaczonej sygnaturą I C 99/12 Sąd Okręgowy w Piotrkowie Trybunalskim I Wydział Cywilny

I. zasądził od pozwanego (...) S.A. z siedzibą w W. na rzecz powódki B. T. kwotę 75 000 złotych tytułem zadośćuczynienia oraz kwotę 30 000 złotych tytułem odszkodowania -obie kwoty z ustawowymi odsetkami od dnia 5 września 2011 r. do dnia zapłaty ,

II. zasądził od pozwanego (...) S.A. z siedzibą w W. na rzecz na rzecz powoda A. T. kwotę 55 000 złotych tytułem zadośćuczynienia i kwotę 30 000 złotych tytułem odszkodowania za pogorszenie sytuacji życiowej oraz kwotę 11. 151,91 złotych tytułem zwrotu kosztów pogrzebu -wszystkie kwoty z ustawowymi odsetkami od dnia 5 września 2011 r. do dnia zapłaty,

III. zasądził od pozwanego (...) S.A. z siedzibą w W. na rzecz na rzecz powódki K. T. i P. T. (1) kwoty po 30 000 złotych tytułem zadośćuczynienia z ustawowymi odsetkami od dnia 5 września 2011 r. do dnia zapłaty,

IV. zasądził od pozwanego (...) S.A. z siedzibą w W. na rzecz powódki J. T. kwotę 27 000 złotych tytułem zadośćuczynienia z ustawowymi odsetkami od dnia 5 września 2011r. do dnia zapłaty

Sąd oddalił powództwo w pozostałej części i orzekł o kosztach procesu .

Rozstrzygnięcie powyższe poprzedziły ustalenia faktyczne, które w najistotniejszych fragmentach przedstawiają się następująco:

W dniu (...)r. około godziny 22:15 w miejscowości W. gmina B. miał miejsce wypadek drogowy, w wyniku którego śmierć poniosła P. T. (2). Tego dnia P. T. (2) jechała jako pasażerka samochodu marki P. o nr. rej. (...), którym kierował R. K.. Kierujący samochodem m-ki B. o nr. rej. (...) I. O. nie zastosował się do orzeczonego prawomocnym wyrokiem Sądu Rejonowego w Bełchatowie w sprawie sygn. akt VI K 279/08 i II K 1051/10 zakazu kierowania pojazdami mechanicznymi i znacznie przekraczając dozwoloną na tym odcinku drogi dopuszczalną prędkość, uderzył w tył poprzedzającego pojazdu marki P., kierowanego przez R. K.. W wyniku uderzenia pojazd marki P. został przemieszczony do przodu z jednoczesnym jego obrotem tyłem w prawą stronę i przodem w lewą stronę i znalazł się na przeciwnym, lewym pasie ruchu dla jego kierunku jazdy, po czym został uderzony przez nadjeżdżający z przeciwka samochód marki O. (...) nr. rej. (...), którym kierował Ł. Z. . W wyniku wypadku śmierć na miejscu zdarzenia, poniosła P. T. (2) . Kierujący samochodem marki B. I. O. w chwili wypadku był w stanie nietrzeźwości -0,84 mg/1 alkoholu w wydychanym powietrzu i zbiegł z miejsca wypadku nie udzielając pomocy poszkodowanej. Prawomocnym wyrokiem Sądu Rejonowego w Bełchatowie wydanym w dniu 12 marca 2012 roku w sprawie II K 1202/11 I. O. został uznany winnym popełnienia zarzucanych mu czynów i skazany na karę łączną dziesięciu lat pozbawienia wolności oraz został mu wymierzony łączny środek karny w postaci zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych w strefie ruchu lądowego na zawsze. Zachowanie oskarżonego I. O. było wyłączną i bezpośrednią przyczyną wypadku drogowego.

Samochód sprawcy wypadku marki B. o nr. rej. (...) był ubezpieczony od odpowiedzialności cywilnej OC w (...) S.A. - nr polisy (...).

P. T. (2) była córką A. i B. T., siostrą P. i K. T. oraz wnuczką J. T.. A. i B. T. pobrali się w dniu 25 sierpnia 1990 r. P. T. (2) urodziła się w dniu (...) r. Rok wcześniej - w dniu (...) urodził się ich syn P. T. (1), zaś w dniu (...) r. druga z córek - K. T. . Powodowie wraz z P. T. (2) zamieszkiwali razem w jednym gospodarstwie w miejscowości W..

W chwili śmierci P. T. (2) miała 19 lat, zdała pomyślnie maturę i ukończyła liceum ogólnokształcące o profilu policyjnym. Miała zamiar podjąć pracę w policji i kształcić się dalej w systemie zaocznym. W okresie wakacji podjęła pracę dorywczą w charakterze kelnerki, była związana uczuciowo z R. K., z którym planowała swoją przyszłość. P. T. (2) była silnie emocjonalnie związana z obojgiem rodziców oraz dwójką młodszego rodzeństwa, odwiedzała też często i pomagała swojej babci J. T., która mieszka na tym samym gospodarstwie rolnym. Była ona osobą powszechnie lubianą,

bezkonfliktową, osiągała bardzo dobre wyniki w nauce, udzielała się także w sporcie. Rodzice P. T. (2) i jej rodzeństwo utrzymywali się wyłącznie z dochodów osiąganych ze wspólnego gospodarstwa rolnego o powierzchni łącznie około 20 ha. Dochód ze sprzedaży mleka to kwota około 100.000 zł rocznie, dopłata z Unii to 28.000 zł rocznie. P. T. (1) aktualnie podjął pracę zawodową w firmie (...), z zawodu jest mechanikiem samochodowym. Małoletnia K. T. jest uczennicą gimnazjum, J. T. jest emerytką, pobiera emeryturę w kwocie 960 zł miesięcznie.

Śmierć P. T. (2) spowodowała wystąpienie u A., B., K., P. i J. T. naturalnej reakcji żałoby. Członkowie rodziny, poza matką zmarłego dziecka, nie ujawniają obecnie zaburzeń psychicznych, ich stan psychiczny jest stabilny, nie wymagają w związku z tym pomocy psychologicznej, ani leczenia farmakologicznego. Mechanizmy obronne ich psychiki funkcjonują prawidłowo. W wyniku śmierci P. T. (2) rodzina doświadczyła silnego urazu, który wiązał się i wiąże nadal z przeżywaniem poczucia głębokiej straty, wielkiego bólu, smutku, żalu, skrzywdzenia, niesprawiedliwości. Są to uczucia i stany adekwatne do zaistniałej sytuacji. Nie dają one podstaw do przyznania trwałego uszczerbku na zdrowiu. Rodzina nadal pozostaje w procesie przeżywania żalu (żałoby) po stracie najbliższego członka.

B. T. z powodu zaburzeń adaptacyjnych o obrazie depresyjnym w przebiegu żałoby wymaga obecnie leczenia psychiatrycznego, przebywa w oddziale psychiatrycznym dziennym i będzie wymagała kontynuacji leczenia. Jej mechanizmy obronne są słabsze, bowiem już w przeszłości wymagała leczenia psychiatrycznego. Badana pierwszą wizytę lekarza psychiatry miała ok. 5-6 lat temu, leczyła się w prywatnym gabinecie dr K. w B., przyjmowała A., H. . Powodem pogorszenia się stanu psychicznego i zgłoszenia się do lekarza były kłopoty rodzinne - toczyły się sprawy sądowe - konflikty rodzinne na tle majątkowym. Badana kontynuowała potem leczenie u lekarza rodzinnego. B. T. leczy się w PZP w B., została skierowana na terapię do oddziału dziennego psychiatrycznego, do którego aktualnie uczęszcza. Została zarejestrowana w dniu 20.02.2012 r., skierowana na terapię, dołączono farmakoterapię. W oddziale przyjmuje A., C. . W związku z tym, że zarówno proces naturalnej żałoby, jak i leczenie powódki trwa nadal, biegli nie są w stanie przewidzieć, jak długo będą się utrzymywały objawy zaburzeń psychicznych i czy będą skutkowały trwałym uszczerbkiem.

Aktualnie oboje rodzice zmarłej przyjmują leki o charakterze neurologicznym, uspokajającym. Ich koszt wynosi u B. T. 120 zł, u powoda A. T. 50 zł - u niego została zdiagnozowana nerwica i depresja.

Strona powodowa w dniu 4 sierpnia 2011 r. zgłosiła szkodę pozwanemu za pośrednictwem (...) Centrum (...) w Ł.. Pozwany uznał swoją odpowiedzialność co do zasady i poinformował o przyznaniu na rzecz powoda łącznej kwoty 11.500 zł, natomiast pismem z dnia 13 października 2011 r. poinformował o zakończeniu likwidacji szkody i przyznaniu na rzecz powodów, ponad wcześniej wypłaconą, kwoty 47.890 zł. Na powyższe kwoty składały się:

kwota 8.890 zł tytułem zwrotu kosztów pogrzebu,

kwota 7.500 zł tytułem zwrotu kosztów postawienia nagrobka,

kwota 15.000 tytułem zadośćuczynienia dla B. T.,

kwoty 15.000 zł tytułem zadośćuczynienia dla A. T.,

kwot po 5.000 zł tytułem zadośćuczynienia dla P. T. (1) i dla K. T.

kwoty 3.000 zł tytułem zadośćuczynienia dla J. T..

Łącznie na rzecz powodów została wypłacona kwota 59.390 złotych.

Powyższy stan faktyczny Sąd ustalił w szczególności na podstawie zeznań samych stron, opinii biegłych psychologa i psychiatry oraz złożonych dokumentach.

Punktem wyjścia dla swych rozważań o charakterze prawnym, Sąd uczynił przepis art. 436 § 1 k.c. , statuujący odpowiedzialność pozwanego wobec powodów na zasadzie ryzyka.

Rozważając przesłanki zastosowania przepisu art. 446 § 3 k.c. Sąd Okręgowy uznał, że w przeciwieństwie do utraty środków utrzymania, pogorszenie sytuacji życiowej, o którym mowa w tym przepisie, ma sens o wiele szerszy. Śmierć bezpośrednio poszkodowanego może bowiem wywołać następstwa bardzo różnorodne, które przejawiają się w uszczerbku poniesionym przez inne osoby. Można tu przykładowo powołać: uczucie osamotnienia, osłabienie energii życiowej rodziców, powstanie choroby po śmierci osoby najbliższej lub przyspieszenie choroby już istniejącej. Stosowne odszkodowanie z art. 446 § 3 k.c. obejmuje szkody, które nie ulegają uwzględnieniu przy zasądzeniu renty. Są to szeroko pojęte szkody majątkowe, często nieuchwytnie lub trudne do obliczenia, prowadzące do znacznego pogorszenia sytuacji życiowej osoby najbliższej. Pogorszenie sytuacji życiowej polega nie tylko na pogorszeniu obecnej sytuacji materialnej, lecz także na utracie realnej możliwości polepszenia warunków życia. Pogorszenie sytuacji życiowej niewątpliwie obejmuje szkody obecne i przyszłe, które choć w pewnym stopniu dają się ocenić materialnie.

W świetle tych przesłanek Sąd uznał, że śmierć córki powodów :B. T. i A. T. diametralnie zmieniła ich sytuację życiową. Powodowie stracili osobę, która była ich wsparciem, podporą, która im pomagała (w różny sposób), która się o nich troszczyła, z którą wiązali nadzieję i doszedł do przekonania, iż kwoty odszkodowania w wysokości 30.000 zł na rzecz powodów B. i A. T. są adekwatne do zaistniałej szkody materialnej i zniwelują pogorszenie się sytuacji materialnej rodziców. Powyższą kwotę Sąd zasądził od pozwanego z ustawowymi odsetkami od dnia 5 września tj. po upływie ustawowych 30 dni od dnia zgłoszenia szkody pozwanym, a w pozostałym zakresie żądanie powodów, jako wygórowane oddalił.

Sąd uznał jednocześnie, iż brak było podstaw do ustalenia stosownego odszkodowania z tytułu pogorszenia sytuacji materialnej wobec rodzeństwa zmarłej K. i P. oraz jej babki J. T.. P. T. (2) i jej młodsze rodzeństwo jeszcze przez wiele lat pozostawałoby na utrzymaniu rodziców, zmarła planowała dalszą naukę ewentualnie związaną z pracą w Policji, założenie własnej rodziny. W tym kontekście pomoc o charakterze czysto materialnym wobec rodzeństwa czy babci (której pomagała w pracach domowych) miałyby charakter znacznie ograniczony- raczej co do sprawowania nad nimi opieki.

Odnosząc się do żądania pozwu w zakresie zadośćuczynienia Sąd miał na uwadze przepis art. 446 § 4 k.c., stanowiący, iż Sąd może przyznać najbliższym członkom rodziny zmarłego odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę.

Przesłanki do wystąpienia z roszczeniem o zadośćuczynienie w trybie art. 446 § 4 k.c. są analogiczne jak przesłanki dochodzenia zadośćuczynienia pieniężnego określone w art. 445 k.c., przy czym zadośćuczynienie przyznawane na podstawie art. 446 § 4 k.c. ma zrekompensować straty niemajątkowe wywołane przez śmierć najbliższego członka rodziny.

W niniejszej sprawie chodzi niewątpliwie o krzywdę spowodowaną cierpieniami psychicznymi powodów wskutek śmierci P. T. (2).

Niewątpliwym jest, że tragiczna śmierć P. T. (2) wywarła u powodów poczucie krzywdy i osamotnienia. Ból psychiczny spowodowany śmiercią jednej z najbliższych osób skutkowałam przygnębieniem. U powodów stwierdzono reakcję żałoby.

Rodzina była żyta emocjonalnie, funkcjonowała poprawnie. Członkowie okazywali sobie nawzajem szacunek i miłość. Rodzice zmarłej wiązali z nią dalsze plany, wiedzieli, że mogą liczyć na jej pomoc finansową i osobistą w przyszłości. P. T. (2) była także bardzo żyta ze swoim rodzeństwem i babcią. Ich relacje układały się bardzo poprawnie.

Co do zasady więc Sąd uznał, że powodom należy się kwota zadośćuczynienia na podstawie przepisu art. 446 § 4 k.c. jako uzupełnienie kwot dotychczas wypłaconych przez pozwanego. U powodów wystąpiła naturalna reakcja żałoby z wyjątkiem matki B. T., u której wystąpiły zaburzenia adaptacyjne o obrazie depresyjnym w przebiegu żałoby i która przebywała na oddziale dziennym szpitala psychiatrycznego, wymaga i będzie wymagać w przyszłości dalszego leczenia, zaś rokowania co do jej stanu zdrowia są niepewne. Pozostali powodowie po śmierci P. T. (2) nie korzystali z pomocy psychologa, ani psychiatry. Aktualnie powodowie również nie wymagają leczenia psychiatrycznego, ani

pomocy psychologicznej. Mechanizmy obronne ich psychiki funkcjonują prawidłowo. Powodowie nie ujawniają zaburzeń psychicznych, ich stan psychiczny jest stabilny. Sąd uznał więc, iż zasadnym było przyznanie powodowi A. T. kwoty 55.000 zł tytułem zadośćuczynienia, przy uwzględnieniu wypłaconego przez pozwanego z tego tytułu zadośćuczynienia w kwocie 15 000 złotych oraz na rzecz rodzeństwa zmarłej -K. i P. T. (1) kwot po 30 000 złotych (przy uwzględnieniu wcześniej wypłaconych kwot po 5 000 złotych), a na rzecz babki J. T. 27 000 złotych (wypłacono dotychczas 3000 złotych). Z uwagi na występujące w związku ze śmiercią, utrzymujące się zaburzenia psychiczne u powódki B. T., wymagające hospitalizacji i leczenia na oddziale psychiatrycznym, których okres leczenia i ewentualne skutki są na dzień dzisiejszy trudne do określenia Sąd na jej rzecz zasądził kwotę 75 000 złotych tytułem zadośćuczynienia, co z wypłaconą kwotą 15 000 złotych stanowi łącznie sumę 90 000 złotych.

Ustawowe odsetki od kwot zasądzonych tytułem zadośćuczynienia Sąd zasądził na podstawie art. 481 § 1 i 2 k.c. w związku z art. 817 § 1 k.c. i art. 14 ust. 1 ustawy z dnia 22 maja 2003r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczeń Komunikacyjnych (Dz. U. Nr 124, póź. 1152) od dnia 5.09.2011 roku, tj. od dnia w którym upłynął trzydziestodniowy termin na spełnienie świadczenia przez pozwanego.

O kosztach procesu Sąd orzekł zgodnie z treścią art. 100 k.p.c., mając na względzie na wynik procesu (powodowie wygrali w 47 %, przegrali w 53%), koszty procesu w zakresie zastępstwa procesowego wzajemnie zniósł, pozwanego (...) S.A. obciążył opłatą od względnej części powództwa, zaś powodów na podstawie art. 102 k.p.c. z uwagi na trudną sytuację materialną oraz charakter dochodzenia roszczenia nie obciążył kosztami sądowymi opłaty od oddalonej części pozwu.

Wyrok powyższy zaskarżyły obie strony procesu.

Powodowie wnieśli apelację w części oddalającej powództwo :

- w zakresie pkt. 1 wyroku w stosunku do powódki B. T. ponad kwotę 75.000 złotych tytułem zadośćuczynienia w zakresie do kwoty 105.000 złotych wraz z ustawowymi odsetkami jak w pozwie,
- w zakresie pkt. 2 wyroku w stosunku do powoda A. T. ponad kwotę 55.000 złotych tytułem zadośćuczynienia w zakresie do kwoty 85.000 złotych wraz z ustawowymi odsetkami jak w pozwie,
- w zakresie pkt. 3 wyroku w stosunku do powódki K. T. ponad kwotę 30.000 złotych tytułem zadośćuczynienia w zakresie do kwoty 60.000 złotych wraz z ustawowymi odsetkami jak w pozwie,
- w zakresie pkt. 4 wyroku w stosunku do powoda P. T. (1) ponad kwotę 30.000 złotych tytułem zadośćuczynienia w zakresie do kwoty 60.000 złotych wraz z ustawowymi odsetkami jak w pozwie,
- w zakresie pkt. 5 wyroku w stosunku do powódki J. T. tytułem odszkodowania w zakresie do kwoty 15.000 złotych wraz z ustawowymi odsetkami jak w pozwie,

Zaskarżonemu wyrokowi zarzucili:

1. naruszenie prawa materialnego:

a. art. 446 § 4 k.c. poprzez błędną jego wykładnię polegającą na uznaniu, że zasądzone na rzecz powodów B. T., A. T., K. T. i P. T. (1) zadośćuczynienie jest adekwatne do doznanej przez powodów krzywdy w związku ze śmiercią P. T. (2), podczas gdy obiektywnie kwoty te są rażąco zaniżone, a kwotami odpowiednimi są:

- kwota 105.000 złotych tytułem zadośćuczynienia na rzecz matki B. T.,

- kwota 85.000 złotych tytułem zadośćuczynienia na rzecz ojca A. T.,

- kwota 60.000 złotych tytułem zadośćuczynienia na rzecz siostry K. T.,
- kwota 60.000 złotych tytułem zadośćuczynienia na rzecz brata P. T. (1),

b. art. 446 § 3 k.c. poprzez błędną jego subsumcję do ustalonego stanu faktycznego i oddalenie roszczenia o odszkodowanie z tytułu znacznego pogorszenia się sytuacji życiowej powódki J. T. w związku ze śmiercią wnuczki, pomimo spełnienia wszystkich materialnych przesłanek dla zastosowania tej instytucji, tj.

- pogorszenie obecnej sytuacji materialnej powódki oraz utrata realnej możliwości polepszenia warunków życia w przyszłości, wynikające z faktu udzielania jej regularnej, nieprzerwanej pomocy w zakresie prac domowych przez wnuczkę,
- utrata osoby najbliższej, udzielającej powódce wsparcia,
- osłabienie aktywności życiowej powódki i spadek motywacji.

2. naruszenie prawa procesowego, które miało wpływ na wynik sprawy - przepisu art. 233 § 1 k.p.c. poprzez:

- dokonanie oceny dowodów w sposób dowolny i niewzięcie pod uwagę w sposób należyty relacji rodzinnych łączących powodów ze zmarłą oraz wszystkich skutków, jakie wywołała dla powodów śmierć P. T. (2),
- pominięciu przy ustalaniu wysokości należnego A. T. zadośćuczynienia okoliczności, że w następstwie przebytej traumy zdiagnozowano u niego zaburzenia w postaci depresji reaktywnej nawracającej (poprzedzonej stresującym zdarzeniem), stresu oraz zaburzeń snu,
- pominięciu przy ocenie zasadności należnego J. T. odszkodowania zakresu prac domowych wykonywanych przez wnuczkę, takich jak pomalowanie mieszkania, regularnego mycia okien i odkurzania.

Powodowie wnieśli o zmianę zaskarżonego wyroku w części zaskarżonej poprzez:

- w zakresie pkt. 1 wyroku - zasądzenie od pozwanego na rzecz powódki B. T. kwoty 105.000 złotych tytułem zadośćuczynienia wraz z ustawowymi odsetkami jak w pozwie,
- w zakresie pkt. 2 wyroku - zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda A. T. kwoty 85.000 złotych tytułem zadośćuczynienia wraz z ustawowymi odsetkami jak w pozwie,
- w zakresie pkt. 3 wyroku - zasądzenie od pozwanego na rzecz powódki K. T. kwoty 60.000 złotych tytułem zadośćuczynienia wraz z ustawowymi odsetkami jak w pozwie,
- w zakresie pkt. 4 wyroku - zasądzenie od pozwanego na rzecz P. T. (1) kwoty 60.000 złotych tytułem zadośćuczynienia wraz z ustawowymi odsetkami jak w pozwie,
- w zakresie pkt. 5 wyroku - zasądzenie od pozwanego na rzecz powódki J. T. dodatkowo kwoty 15.000 złotych tytułem odszkodowania wraz z ustawowymi odsetkami jak w pozwie,
- zasądzenie od pozwanego na rzecz powodów kosztów zastępstwa adwokackiego w postępowaniu apelacyjnym według norm przepisanych.

Strona pozwana zaskarżyła powyższy wyrok w części, w zakresie:

- punktu 1 sentencji wyroku powyżej kwoty 50 000 zł zasądzonych na rzecz powódki B. T. zadośćuczynienia oraz co do całej kwoty zasądzonych odszkodowania;

- punktu 2 sentencji wyroku powyżej kwoty 40.000 zł zasądzonego na rzecz powoda A. T. zadośćuczynienia oraz co do całej kwoty zasądzonego odszkodowania;
- punktu 3 sentencji wyroku powyżej kwoty 25 000 zł zasądzonego na rzecz powódki K. T. zadośćuczynienia;
- punktu 4 sentencji wyroku powyżej kwoty 25 000 zł zasądzonego na rzecz p. T. zadośćuczynienia;
- punktu 5 sentencji wyroku powyżej kwoty 20 000 zł zasądzonego na rzecz powódki J. T. zadośćuczynienia

a ponadto w zakresie rozstrzygnięcia o kosztach procesu zawartych w pkt 7 -9 wyroku.

II. Na podstawie art. 368 § 1 pkt 2 k.p.c. zaskarżonemu wyrokowi zarzuciła:

1. Naruszenie prawa procesowego tj. art. 233 §1 k.p.c. poprzez:

uznanie, iż pomiędzy śmiercią P. T. (2), a perspektywą pogorszenia się sytuacji życiowej jej rodziców B. T. i A. T. istnieje adekwatny związek przyczynowy;

uznanie, iż przyznana powódce B. T. kwota 30.000 zł odszkodowania z tytułu pogorszenia się sytuacji życiowej po śmierci córki P. T. (2) jest kwotą odpowiednią do stopnia pogorszenia się tej sytuacji i nie powoduje nadmiernego wzbogacenia się powódki,

uznanie, iż przyznana powodowi A. T. kwota 30000 zł odszkodowania z tytułu pogorszenia się sytuacji życiowej po śmierci córki P. T. (2) jest kwotą odpowiednią do stopnia pogorszenia się tej sytuacji i nie powoduje nadmiernego wzbogacenia się powoda;

uznanie, iż łączna kwota przyznana powódce B. T. z tytułu zadośćuczynienia po śmierci córki w wysokości 90.000 zł jest kwotą odpowiednią, adekwatną do charakteru i stopnia doznanej przez nią krzywdy i niepowodującą nadmiernego wzbogacenia powódki; uznanie, iż łączna kwota przyznana powodowi A. T. z tytułu zadośćuczynienia po śmierci córki w wysokości 70.000 zł jest kwotą odpowiednią, adekwatną do charakteru i stopnia doznanej przez nią krzywdy i niepowodującą nadmiernego wzbogacenia powoda; uznanie, iż łączna kwota przyznana powódce K. T. z tytułu zadośćuczynienia po śmierci siostry w wysokości 35.000 zł jest kwotą odpowiednią, adekwatną do charakteru i stopnia doznanej przez nią krzywdy i niepowodującą nadmiernego wzbogacenia powódki; uznanie, iż łączna kwota przyznana powodowi P. T. (1) z tytułu zadośćuczynienia po śmierci córki w wysokości 35.000 zł jest kwotą odpowiednią, adekwatną do charakteru i stopnia doznanej przez nią krzywdy i niepowodującą nadmiernego wzbogacenia powoda;

uznanie, iż łączna kwota przyznana powódce J. T. z tytułu zadośćuczynienia po śmierci wnuczki w wysokości 30.000 zł jest kwotą odpowiednią, adekwatną do charakteru i stopnia doznanej przez nią krzywdy i niepowodującą nadmiernego wzbogacenia powódki;

2. Naruszenie prawa materialnego tj.:

a) art. 446 § 3 k.c. poprzez jego niewłaściwą wykładnię i zastosowanie;

b) art. 446 § 4 k.c. poprzez jego niewłaściwą wykładnię i zastosowanie;

III. Strona pozwana wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez oddalenie powództwa w zaskarżonej części oraz zasądzenie od powodów na rzecz pozwanego kosztów procesu za obie instancje, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Powodowie w odpowiedzi na apelację wnieśli o oddalenie apelacji strony pozwanej i zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym wg norm przepisanych.

Strona pozwana w odpowiedzi na apelację powodów wniosła o oddalenie apelacji powodów oraz zasądzenie od powodów na rzecz strony pozwanej kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym .

Sąd Apelacyjny zważył :

Obie apelacje, jako pozbawione uzasadnionych podstaw podlegały oddaleniu z mocy art. 385 k.p.c.

Na wstępie należało się odnieść do zarzutów obu apelacji, dotyczących naruszenia przepisów postępowania, gdyż determinuje to rozważania co do zarzutów naruszenia prawa materialnego. Jedyne nieobarczone błędem ustalenia faktyczne, będące wynikiem należytej przeprowadzonego postępowania, mogą być bowiem podstawą oceny prawidłowości rozstrzygnięcia w kontekście twierdzeń o naruszeniu przepisów prawa materialnego. Od razu zastrzec należy, że Sąd Apelacyjny w całej rozciągłości aprobuje i przyjmuje za własne prawidłowe i precyzyjne ustalenia faktyczne, poczynione przez Sąd I instancji uznając, że nie ma potrzeby ponownego ich przytaczania w dalszych rozważaniach.

Co do zarzutu naruszenia przepisów postępowania, które rzutowało na treść rozstrzygnięcia (zawartego w apelacji powodów), polegającego na dowolnej i wybiórczej ocenie materiału dowodowego i niewzięciu pod uwagę relacji rodzinnych, łączących powodów z P. T. (2) oraz wszystkich skutków , jakie wywołała dla powodów śmierć córki, pominięcie depresji reaktywnej u powoda A. T. i pominięcie zakresu prac domowych wykonywanych przez P. T. (2) na rzecz babci należy uznać, że jest on pozbawiony podstaw. W myśl wynikającego z przepisu art. 233 § 1 k.p.c. wymogu oceny dowodów, musi ona polegać na ich zbadaniu i podjęciu decyzji czy wykazana została prawdziwość faktów , z których strony wywodzą skutki prawne. Celem sądu -w myśl tego przepisu - jest dokonanie określonych ustaleń faktycznych –pozytywnych bądź negatywnych i przyjęcie w oparciu o nie stanu faktycznego, stanowiącego podstawę rozstrzygnięcia .

W niniejszej sprawie ustalenia faktyczne, zwarte w uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia, zostały oparte na konkretnych, przeprowadzonych w sprawie i nie zakwestionowanych przez stronę pozwaną dowodach, dotyczących sytuacji powodów, istniejącej przed wypadkiem, w wyniku którego zginęła P. T. (2) oraz sytuacji istniejącej na dzień wyrokowania W oparciu o te dowody Sąd I instancji poczynił ustalenia pozytywne. Relacje w rodzinie T. znalazły swe odzwierciedlenie w uzasadnieniu wyroku w części zawierającej ustalenia faktyczne na k- 252-252 v akt, a następnie podlegały analizie w ramach rozważań, dotyczących tak odszkodowania, jak i zadośćuczynienia. A. T. był badany w toku procesu przez biegłych psychologa i psychiatrę i wydane opinie stanowiły podstawę dla określenia następstw śmierci córki dla jego funkcjonowania. Z kolei pomoc ze strony P. T. (2) na rzecz jej babci także została odnotowana przez Sąd I instancji w ustaleniach faktycznych. (k- 252v akt).

Argumentacja apelacji strony pozwanej , obejmująca naruszenie przepisu art. 233 § 1 k.p.c. nie dotyczy de facto ustaleń Sądu czy ich braku, ale podstaw i kryteriów ustalenia zadośćuczynienia i odszkodowania, co z kolei zostało objęte odrębnym zarzutem apelacyjnym, dotyczącym wadliwej wykładni prawa materialnego. Problem związku przyczynowego został w rozpatrywanej sprawie szeroko omówiony w uzasadnieniu Sądu Okręgowego, natomiast apelacja pozwanego -poza zarzutem błędnego przyjęcia, że pomiędzy śmiercią P. T. (2), a perspektywą pogorszenia sytuacji życiowej jej rodziców istnieje związek przyczynowy- nie zawiera żadnej bliższej argumentacji i stanowi de facto czysta polemikę z rozważaniami Sadu I instancji. Także ten zarzut nie dotyczył de facto naruszenia prawa procesowego, a jedynie prawa materialnego.

Przechodząc do zarzutów dotyczących naruszenia prawa materialnego - przepisu art. 446 § 4 k.c. wskazać należy, że Sąd Apelacyjny nie przyjął, jak chcą skarżący, że zasądzone na rzecz powodów zadośćuczynienie nie ma cech odpowiedniości. Charakterystyczne jest w niniejszym procesie to, że powodowie zasądzone zadośćuczynienie uznali za rażąco niskie, podnosząc, że pieniądź we współczesnym świecie może złagodzić cierpienia często skuteczniej, niż jakiegokolwiek inne środki prawne, zaś strona pozwana - za rażąco wygórowane. Strona pozwana wręcz uznała, że na skutek zapadłego orzeczenia powodowie, kosztem zakładu ubezpieczeń, rekompensują stratę bliskiej im osoby, co można potraktować w kategoriach nadużycia. Należy podkreślić, że judykatura wypracowuje stopniowo

zasady ustalania zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę, jakie może być przyznane najbliższym członkom rodziny na mocy analizowanego przepisu. Wskazuje się, że zadośćuczynienie przewidziane w art. 446 § 4 k.c. jest odzwierciedleniem w formie pieniężnej rozmiaru krzywdy, która nie zależy od statusu materialnego pokrzywdzonego. Nie jest ono zależne od pogorszenia sytuacji materialnej osoby uprawnionej i poniesienia szkody majątkowej. Jedynie rozmiar zadośćuczynienia może być odnoszony do stopy życiowej społeczeństwa, która pośrednio może rzutować na jego umiarkowany wymiar i to w zasadzie bez względu na status społeczny i materialny pokrzywdzonego. Przesłanka "stopy życiowej" ma więc charakter uzupełniający i ogranicza wysokość zadośćuczynienia tak, by jego przyznanie nie prowadziło do wzbogacenia osoby uprawnionej, nie może jednak pozbawić zadośćuczynienia jego zasadniczej funkcji kompensacyjnej i eliminować innych czynników, kształtujących jego wymiar. Jego celem jest kompensacja doznanej krzywdy, a więc złagodzenie cierpienia psychicznego, wywołanego śmiercią osoby najbliższej i pomoc pokrzywdzonemu w dostosowaniu się do zmienionej w związku z tym jego sytuacji (tak m.in. wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 10 października 2012 r. I ACa 439/12 LEX nr 1223149, wyrok SN z 10 maja 2012 r. IV CSK 416/11 Lex nr 1212823).

W literaturze i orzecznictwie wskazuje się, że na rozmiar krzywdy, o której mowa w powołanym przepisie, mają wpływ przede wszystkim: wstrząs psychiczny i cierpienia moralne wywołane śmiercią osoby bliskiej, poczucie osamotnienia i pustki po jej śmierci, rodzaj i intensywność więzi łączącej pokrzywdzonego ze zmarłym, rola w rodzinie pełniona przez osobę zmarłą, wystąpienie zaburzeń będących skutkiem śmierci osoby bliskiej, stopień, w jakim pokrzywdzony będzie umiał odnaleźć się w nowej rzeczywistości i zdolność do jej zaakceptowania, wiek pokrzywdzonego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 2011 r., III CSK 279/10, LEX 279/10).

Krzywdę doznaną w wyniku śmierci osoby bliskiej bardzo trudno ocenić i wyrazić w formie pieniężnej. Każdy przypadek należy traktować indywidualnie z uwzględnieniem wszystkich okoliczności sprawy, przy czym ocena ta powinna opierać się na kryteriach obiektywnych, a nie na wyłącznie subiektywnych odczuciach pokrzywdzonego.

Wyważenie odpowiedniej kwoty, w relacji do okoliczności sprawy, należy do sfery swobodnego uznania sędziowskiego. Zarzut niewłaściwego określenia wysokości zadośćuczynienia mógłby być uwzględniony tylko wtedy, gdyby nie zostały wzięte pod uwagę wszystkie istotne kryteria, wpływające na tę postać kompensaty, bądź też gdyby sąd uczynił jedno z wielu kryteriów, decydujących o wysokości zadośćuczynienia, elementem dominującym. (tak Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z dnia 24 stycznia 2000 roku III CKN 536/98- LEX 6942276, ten sam Sąd w uzasadnieniu wyroku z dnia 18 kwietnia 2002 roku II CKN 605/00- LEX 484718 i w wyroku z dnia 26 września 2002 roku III CKN 1037/00 LEX 56905).

Jak trafnie podniósł Sąd Najwyższy (wyrok z dnia 15 września 1999 r. (III CKN 339/98, OSNC 2000/3/58) zarzut zawyżenia kwoty zadośćuczynienia może być w postępowaniu apelacyjnym skuteczny tylko wtedy, gdy zaskarżone orzeczenie w sposób oczywisty narusza zasady ustalania zadośćuczynienia, przy czym w ramach kontroli instancyjnej nie jest możliwe wkraczanie w sferę swobodnego uznania sędziowskiego. Nadto tylko „rażące” zawyżenie przyznanej kwoty zadośćuczynienia uzasadniałoby kontrolę instancyjną w tym zakresie.

Oceniając wysokość przyznanego powodom zadośćuczynienia, Sąd Apelacyjny uznał, że do jego ustalenia doszło bez naruszenia przepisu art. 446 § 4 k.c. Argumenty przytoczone przez Sąd I instancji, wskazane w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku wskazują na uwzględnienie wszystkich okoliczności istotnie wpływających na rozmiar krzywdy powodów i indywidualizujących roszczenie, oparte na treści powołanego przepisu. Zadośćuczynienie po śmierci P. T. (2) zasądzone zostało na rzecz osób najbliższych – rodziców i rodzeństwa i babki, z którymi mieszkała, z którymi miała codzienny kontakt, którym pomagała i z których wsparcia sama korzystała.

Jak wskazał Sąd I Instancji, śmierć P. spowodowała nagle zerwanie bardzo bliskich więzi rodzinnych, zrodziła poczucie krzywdy i osamotnienia u wszystkich powodów. U wszystkich powodów stwierdzono reakcję żałoby, choć w różnym nasileniu. Sąd I instancji podkreślił, że rodzina była zżyta emocjonalnie, funkcjonowała poprawnie. Członkowie okazywali sobie nawzajem szacunek i miłość. Rodzice zmarłej wiązali z nią dalsze plany, wiedzieli, że mogą liczyć na jej pomoc finansową i osobistą w przyszłości. P. T. (2) była także bardzo zżyta ze swoim rodzeństwem i babcią. Ich

relacje układały się bardzo poprawnie. Różnicując zadośćuczynienie Sąd Okręgowy w odniesieniu do B. T. podkreślił, że wystąpiły u niej zaburzenia adaptacyjne o obrazie depresyjnym w przebiegu żałoby i zrodziły konieczność podjęcia leczenia na oddziale dziennym szpitala psychiatrycznego, zaś rokowania co do jej stanu zdrowia są niepewne. To uzasadniało przyznanie jej najwyższego zadośćuczynienia. A. T. ma depresję reaktywną nawracającą, a także zaburzenia snu, jednak specjalistycznego leczenia nie podjął i jeszcze w marcu 2012 roku podczas badania przez biegłych o tak nasilonych objawach nie mówił. Stąd zasądzona na jego rzecz kwota musiała być niższa, niż na rzecz żony.

Zasadnie też Sąd wyważył zadośćuczynienie na rzecz rodzeństwa P. T. (2) i jej babki, podkreślając inny rodzaj relacji łączących tych powodów z P.. W ich przypadku nie była potrzebna pomoc psychologa, ani psychiatry, mechanizmy obronne ich psychiki funkcjonują prawidłowo, a ich reakcja na śmierć siostry i wnuczki mieściła się w normalnej reakcji żałoby.

Apelacja strony pozwanej w zakresie zadośćuczynienia koncentruje się na przeliczeniu zasądzonych kwot w relacji do minimalnego wynagrodzenia za pracę, wskazując, że zadośćuczynienie zasądzone na rzecz B. T. odpowiada 81 minimalnym wynagrodzeniom za pracę i wobec tego jest nieadekwatne i nie znajduje żadnego odzwierciedlenia w aktualnej sytuacji majątkowej reszty społeczeństwa. Pozwany wskazał nawet, że Sąd zapewnił matce P. T. (2) utrzymanie przez okres 6 lat i 9 miesięcy. W odniesieniu do A. T. analogiczne wyliczenia dały 63 minimalne wynagrodzenia i utrzymanie przez 5 lat i trzy miesiące, dla K. i P. T. (1) po 32,5 minimalnych wynagrodzeń, a więc czas ponad dwuletniego utrzymania.

Takie wyliczenia dla wysokości zadośćuczynienia nie mają żadnego znaczenia i nie wiedzieć czemu odnoszą się do minimalnych wynagrodzeń -chyba tylko po to, by lansując kompensowanie straty osoby bliskiej kosztem ubezpieczyciela otrzymać lepiej brzmiące wyniki. Gdyby odnieść takie wyliczenia do dochodów osiąganych przez małżonków T. z gospodarstwa (około 10.000 złotych miesięcznie), to wyglądałyby one już zupełnie inaczej, choć i tak nie miałyby żadnego znaczenia dla oceny zadośćuczynienia. Natomiast odwołując się do wyroku Sadu Najwyższego -Izby Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z dnia 14 stycznia 2011 roku I PK 145/2010 (OCNP 2012 /5-6/66) wysokość stopy życiowej społeczeństwa może rzutować na wysokość zadośćuczynienia za doznaną krzywdę jedynie uzupełniająco, w aspekcie urzeczywistnienia zasady sprawiedliwości społecznej. Nie można stosować tu żadnego taryfikatora w postaci najniższego czy średniego wynagrodzenia. Sąd Najwyższy podkreślił tu aktualne trendy orzecznicze i wskazał, że obecnie jedynym i zasadniczym kryterium oceny wysokości zadośćuczynienia jest rozmiar krzywdy poszkodowanego. Kompensacyjna funkcja zadośćuczynienia musi zyskać przewagę nad kryterium stopy życiowej społeczeństwa.

W apelacji J.t.zakwestionowała również rozstrzygnięcie Sądu I instancji w zakresie oddalenia jej żądania odszkodowania z tytułu znacznego pogorszenia sytuacji życiowej po śmierci wnuczki.

Do czasu wejścia w życie art. 446 § 4 k.c. w orzecznictwie Sądu Najwyższego i piśmiennictwie przyjmowany był pogląd, że rekompensacie w ramach stosownego odszkodowania na podstawie art. 446 § 3 k.c. podlegają szkody majątkowe i niemajątkowe, które polegają na obiektywnym pogorszeniu pozycji życiowej danej osoby w świecie zewnętrznym (por. wyroki Sądu Najwyższego dnia 9 marca 2007 r., V CSK 459/06, LEX nr 277273; z dnia 24 października 2007 r., IV CSK 192/07, OSNC-ZD 2008/3/86; z dnia 16 kwietnia 2008 r., V CSK 544/07, LEX nr 424335; z dnia 16 października 2008 r., III CSK 143/08, LEX nr 470015; G. Bieniek (w:) Komentarz do kodeksu cywilnego, Księga trzecia, Zobowiązania, tom 1, LexisNexis, Warszawa 2007, s. 521 i n.). Wprowadzenie regulacji z art. 446 § 4 k.c. wyłącza potrzebę dotychczas przyjmowanej szerokiej interpretacji art. 446 § 3 k.c. Odszkodowanie z tytułu istotnego pogorszenia sytuacji życiowej powinno służyć wyłącznie kompensacie szkody majątkowej. W tym zakresie Sąd I instancji wskazał zasadnie, że pomoc dla babci ze strony P. T. (2) o charakterze czysto materialnym miałyby bardzo ograniczony charakter. Dodatkowo należy podkreślić, że P. T. (2) ma jeszcze rodzeństwo, które może taką samą pomoc świadczyć na rzecz babci, nie mówiąc już o moralnym obowiązku wspierania starszych członków rodziny. Dodatkowo obowiązek niesienia takiej pomocy ciąży na dzieciach J. T. i znajduje wyraz w obowiązującym prawie. Ostatecznie więc nie sposób zakwestionować rozstrzygnięcia Sądu w tym zakresie i uwzględnić apelację powódki.

Jeśli chodzi o apelację strony pozwanej, obejmującą całe zasądzone na rzecz rodziców P. T. (2) odszkodowanie to nie zawiera ona żadnych uzasadnionych podstaw .

Wskazać w tym miejscu należy, że pogorszenie sytuacji życiowej, o którym mowa w art. 446 § 3 k.c., polega nie tylko na pogorszeniu obecnej sytuacji materialnej, ale obejmuje także przyszłe szkody majątkowe, często nieuchwytne lub trudne do obliczenia, niemniej prowadzące do znacznego pogorszenia sytuacji życiowej osoby najbliższej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 2009 r., I CSK 149/09, LEX nr 607232 por. też wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 10 października 2012 r. I ACa 439/12 LEX nr 1223149).

Sytuacja życiowa w rozumieniu art. 446 § 3 k.c. to ogół czynników, składających się na położenie życiowe jednostki-to także trudno zmierzalne wartości ekonomiczne. Kodeks cywilny nie wskazuje żadnych kryteriów, wedle których należy szacować uszczerbek polegający na pogorszeniu się sytuacji życiowej, mówiąc jedynie, że odszkodowanie ma być "stosowne". Wykładnia celowościowa każe przyjąć, że odszkodowanie stosowne to takie, które w sposób dostateczny rekompensuje doznaną szkodę, uwzględniając jej rozmiar, długotrwałość, szczególne okoliczności danego przypadku, ale także stopę życiową społeczeństwa.

Odszkodowanie przewidziane w art. 446 § 3 k.c. winno przedstawiać konkretną wartość ekonomiczną. Musi wyrażać się taką sumą, która będzie odbierana jako realne adekwatne przysporzenie zarówno przez uprawnionego, jak i z obiektywnego punktu widzenia, uwzględniającego ocenę większości rozsądnie myślących ludzi (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 czerwca 2004 r., IV CK 445/03, LEX nr 173555).

W orzecznictwie przyjmuje się, co podkreślił Sąd I instancji, że pogorszeniem sytuacji życiowej jest np. śmierć dorastającego syna, na którego pomoc rodzice mogli liczyć w bliskiej przyszłości, przy uwzględnieniu zwłaszcza ich skromnych warunków materialnych oraz ich wieku wyłączającego posiadanie nowego potomstwa, (wyrok SN z 03.05.1069 r. II CR 128/69 OSP 1970/6/122).

Podstawowym zarzutem, który zgłasza w tym zakresie apelujący jest wskazanie , iż P. była na utrzymaniu rodziców, nie była w stanie utrzymać się samodzielnie nie została wykazana perspektywa otrzymania lepszej pracy. Rodzice nie pozostali bez pomocy, bo mają jeszcze dwoje dzieci. P. nie utrzymywała rodziców w żadnym stopniu i jej śmierć nie wywołała zmniejszenia dochodów rodziców. Apelujący nie zauważa, że takie pogorszenie, o którym mowa w analizowanym przepisie w przypadku śmierci dziecka obejmuje szkody obecne –codziennej pomocy, ale przede wszystkim przyszłe. Z biegiem lat sprawność osób pracujących w gospodarstwie rolnym będzie się obniżać, więc i zakres pomocy im niezbędnej będzie rósł. Nie jest decydującym argumentem to, że małżonkowie mają jeszcze dwoje innych dzieci. Znaczenie ma natomiast to, że ich córka zginęła tragicznie, jako bardzo młoda osoba z dużymi perspektywami na finansowanie własnych potrzeb i pomoc rodzinie.

Zasadnie Sąd Okręgowy ocenił, że sytuacja życiowa małżonków T. w następstwie śmierci ich córki uległa w wymiarze ekonomicznym znacznemu pogorszeniu i uzasadniała zasądzenie odszkodowania kwotach po 30.000 złotych

Z tych względów Sąd Apelacyjny oddalił obie apelacje.

O zniesieniu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu odwoławczym – w tym także zażaleniowym , Sąd orzekł na podstawie przepisu art. 108 § 1 k.p.c. w zw. z art. 100 k.p.c.